

BOŻENA ŁUKASIK, AGNIESZKA TARGOŃSKA

Katedra Terenów Zieleni
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

PARK PAŁACOWY W RADOJEWIE – PRÓBA ODNALEZIENIA W KOMPOZYCJI OGRODOWEJ CHARAKTERYSTYCZNYCH CECH TWÓRCZOŚCI P.J. LENNÉGO

Streszczenie. Celem niniejszego opracowania było ustalenie podobieństw oraz różnic w kształtowaniu kompozycji parku w Radojewie oraz innych założeniach ogrodowych autorstwa Petera Josepha Lennégo. Na podstawie analizy kilkudziesięciu projektów tego znanego architekta krajobrazu ustalono schematy i powtarzalne rozwiązania pojawiające się w jego pracach, a następnie porównano cechy kompozycyjne i strukturalne parku w Radojewie z otrzymanymi wynikami. Na podstawie przeprowadzonych badań nie można z całą pewnością stwierdzić, że projektantem parku w Radojewie jest P.J. Lenné, można jednak wskazać cechy kompozycyjne wykazujące duże podobieństwo do rozwiązań stosowanych przez tego architekta krajobrazu.

Słowa kluczowe: Peter Joseph Lenné, park krajobrazowy, Radojewo, ogród zabytkowy, rewitalizacja

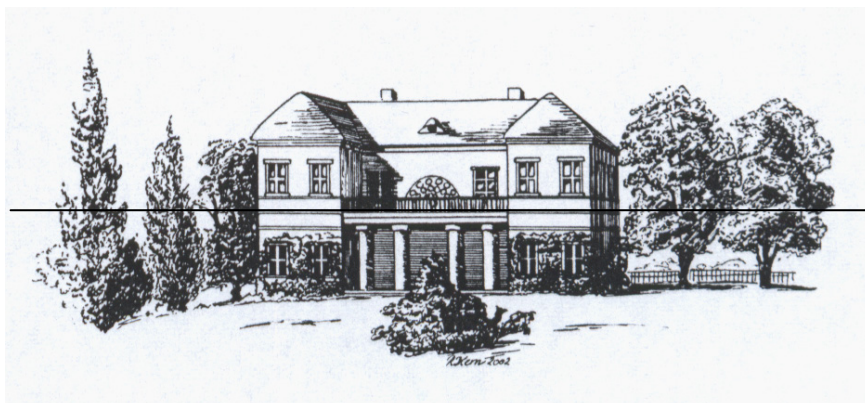
Wstęp

Radojewo jest zlokalizowane na lewym brzegu Warty, przy północnych krańcach Poznania. W procesie rozrastania się miasta wieś ta została włączona w jego granice.

Na terenie Radojewa powstało w XIX wieku założenie pałacowo-parkowo-folwarczne, które przetrwało do naszych czasów. Zawdzięcza ono swoje istnienie najprawdopodobniej Heinrichowi Baltazarowi von Treskowowi, który odziedziczył Radojewo w 1825 roku (KUJAWA i KOCIAŁKOWSKI 1989). Radojewo pozostawało w rodzinie von Tresków do 1945 roku. Po wojnie majątek przejął skarb państwa.

Pałac, usytuowany na skraju doliny Warty, pełnił funkcję mieszkalną dla rodziny von Tresków¹. W latach 1945-1973 mieściła się w nim szkoła, a następnie, w 1960

¹ Pałac został pierwotnie zbudowany na planie litery H (rys. 1). Jego wygląd nawiązywał do nurtu XIX-wiecznego odwołującego się do wzorów renesansu włoskiego (STRZĄLKO 1991).

Rys. 1. Pałac w Radojewie przed przebudową – pierwsza połowa XIX wieku (BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA 2003)

Fig. 1. The palace in Radojewo before alteration – the first half of the 19th century (BÖRSCH-SUPAN and OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA 2003)

roku, budynek zasiedliły rodziny byłych pracowników majątku i szkoły (KUJAWA i KOCIAŁKOWSKI 1989). Obecnie budynek jest opuszczony i ulega dewastacji. Do pałacu przylega park o powierzchni 21,66 ha. Jego początki i pierwotny wygląd nie są dokładnie znane. Domniemanym projektantem tego założenia jest Peter Joseph Lenné. Teza ta nie została jednak, jak dotąd, jednoznacznie potwierdzona. Praca niniejsza miała za zadanie określić prawdopodobieństwo udziału tego twórcy w kształtowaniu parku.

Material i metody

Przedmiotem badań był park pałacowy w Radojewie. Celem pracy było ustalenie cech wspólnych oraz różnic w zakresie układu kompozycyjnego (ogólnej kompozycji, granic założenia, wnętrza ogrodowych, struktury przestrzennej, powiązań wewnętrznych i zewnętrznych), układu komunikacyjnego, układu wodnego, zadrzewień i architektury ogrodowej parku w Radojewie i dzieł P.J. Lennégo.

By wnikliwie zapoznać się z charakterystycznymi dla tego architekta krajobrazu cechami twórczości, przeanalizowano kilkadziesiąt jego projektów. Na ich podstawie ustalono schematy i powtarzalne wzory pojawiające się z największą częstotliwością, a także rozwiązania stosowane rzadko. Następnie porównano cechy kompozycyjne i strukturalne parku w Radojewie z otrzymanymi wynikami.

W toku badań dokonano oceny prawdopodobieństwa ewentualnego udziału Lennégo w kształtowaniu parku.

Projektantem pałacu był znakomity architekt Karl Friedrich Schinkel, który projektował również pałac w Owińskach. Później (około 1840-1850 roku) budynek pałacowy został przebudowany – dokonano zabudowy środkowej części elewacji oraz zmiany kształtu dachu (BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA 2003).

Wyniki i dyskusja

Zanim powstała kompozycja krajobrazowa parku, cały teren wzniesienia pozbawiony był roślinności wysokiej. Pokazują to wyraźnie zachowane plany (rys. 2 i 3). Następnie powstały drogi w układzie promienistym, schodzące się w jednym miejscu, tworząc prawdopodobnie kolisty plac. Zlokalizowany był on na południowym stoku obecnego parku. Na mapach nie widać jeszcze budynku pałacu, co by oznaczało, że został on wzniesiony najwcześniej po 1829 roku² – wkrótce też prawdopodobnie został założony park krajobrazowy.

Rys. 2. Powiększenie fragmentu mapy z 1834 roku. Na planie nie widać jeszcze budynku pałacu, jest natomiast promienisty układ dróg spotykających się na wzniesieniu (ATLAS DES REGIERUNGS... 1834)

Fig. 2. Zoomed map from 1834. The plan does not depict the building of the palace but the radial system of the roads meeting on the hill can be seen clearly (ATLAS DES REGIERUNGS... 1834)

KUSCHEL (1909) podaje, że park powstał dzięki staraniom nowego właściciela Owińsk i Radojewa Siegmunda Otto Josefa von Treskowa, a zaplanowany został na 100 morgach przez Lennégo. Można zgodzić się z twierdzeniem SOBKOWSKIEGO i PRYSZCZEWSKIEGO (1992), że do jego ukształtowania wykorzystano istniejącą zróżnicowaną konfigurację terenu, a miejscami usypano lub ułożono z kamieni nowe wzniesienia. Stanowiły one kolejne punkty widokowe, ponadto sytuowano na nich charakterystyczne budowle.

² BÖRSCH-SUPAN i OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA (2003) podają, iż pałac w Radojewie został wzniesiony niemal równocześnie z pałacem w Owińskach (ten wybudowano w latach 1804-1806) – rodową siedzibą rodziny von Treskówów, choć do 1823 roku nie pełnił funkcji mieszkalnej, służył jedynie gościom. Z kolei STRZAŁKO (1991) skłania się do tezy, że pałac wybudowano w latach dwudziestych XIX wieku. Takiemu datowaniu przeczą jednak zachowane mapy (patrz rys. 2 i 3).

Rys. 3. Radojewo – nadal promienisty układ dróg (mapa topograficzna datowana na lata 1829-1832; GENERALSTABSKARTE... 1847-1863)

Fig. 3. Radojewo – the radial system of the roads is retained (survey dated to the 1829-1832; GENERALSTABSKARTE... 1847-1863)

Układ kompozycyjny

Ogólna kompozycja. Park w Radojewie pod względem układu kompozycyjnego można zaklasyfikować do parków krajobrazowych z elementami romantycznymi. Niektóre jego fragmenty zostały jednak zaprojektowane regularnie, a nawet osiowo (obszar przy budynku pałacu, cmentarz, górny staw i dwa stawy dolne, koliste place na przebiegu alejek). Można uznać, że kompozycja założenia jest złożona, z przewagą rozwiązań swobodnych.

Granice założenia. Od momentu zrealizowania kompozycji krajobrazowej granice parku nie uległy żadnym zmianom. Park nie został w żaden sposób wyizolowany z otoczenia. Jedynie od strony wsi prywatna własność została zaznaczona regularnie rozplanowanym dziedzińcem i niewysokim murkiem z cegły układanej ażurowo (obecnie plac wydzielają fragmenty niskiego, sztachetowego płotku). Również od strony południowo-zachodniej znajdująca się tu zabudowa oraz wyгородzone ogrody użytkowe uniemożliwiają dostanie się na teren parku. Z pozostałych stron park graniczy z terenami łąk i pól. Jest ogólnie dostępny.

Wnętrza ogrodowe. Na obszarze parku można odnaleźć kilka ważnych wnętrz. Najbardziej reprezentacyjny jest dziedzińiec wokół pałacu. Ma on wydłużony kształt, od północnej strony zakończony półkoleściami, od południowej prostokątnie. Jego zarys podkreślają posadzone regularnie na obrzeżu lipy. Dawniej po wewnętrznej stronie

obsadzeń dziedziniec był wygrodzony ażurowym murkiem ceglany. Na jego słupkach ustawiano latem rośliny w pojemnikach (STRZAŁKO 1991). Do części tej przylega kapliczka Matki Boskiej – zaznaczona już na mapie pruskiej z 1890 roku. Od strony południowej znajdował się taras podtrzymywany przez wysoki mur oporowy³. Zwieńczony był on kutą, metalową balustradą. Mur stanowił jednocześnie jedną ze ścian oranżerii⁴. Pałac powiązano widokowo z główną siedzibą rodu von Treskowów – Owińskami (STRZAŁKO 1991). W przedsionku budynku stały liczne rośliny oranżeriowe, pnąca wspinały się po kolumnach i ścianach, wieszano tam również ample kwiatowe (KUSCHEL 1909). Kolejne wnętrza rozplanowane w formie prostokąta tworzy cmentarz rodowy rodziny von Treskowów. Został on zlokalizowany w głębi parku, na południowym stoku wzniesienia. Trzecie czytelne wnętrza można zidentyfikować przy południowo-wschodniej granicy. Tworzą je dwa bliźniacze prostokątne zbiorniki wodne wraz z najbliższym otoczeniem. Obszar ten ukształtowano w układzie symetrycznym, w którym lokalna oś podkreślona została groblą rozdzielającą stawy. Kolejne wnętrza stanowią lipowe kręgi otaczające place. Dziś tworzy je przeważnie stosunkowo młoda generacja, powstała z odrostów korzeniowych pierwotnie posadzonych drzew.

Struktura przestrzenna. Ponieważ nie zachowały się oryginalne projekty tego założenia, możliwe było tylko szacunkowe określenie – na podstawie pruskiej mapy sztabowej – stosunku powierzchni zbiorników wodnych do ogólnej wielkości parku. Woda zajęła w założeniu parkowym 3,15% powierzchni. Pozostałą przestrzeń wypełniały grupy drzew i krzewów, polany i drogi.

Powiązania wewnętrzne i zewnętrzne. Lokalizacja parku na wzniesieniu wyraźnie skłoniła jego projektanta do wykorzystania dalekich widoków z wnętrza założenia (na otaczające tereny rolnicze oraz malowniczy krajobraz nadwarciański) i włączenia ich do kompozycji. Z zachowanych opisów i ilustracji wynika, że najważniejszym punktem widokowym był szczyt wzniesienia, na którym wybudowano sztuczną ruinę. Można było stąd podziwiać wstęgę przepływającej nieopodal (od wschodu) Warty, widoczny był klasztor w Owińskach i Biały Zamek, czyli pałac w Biedrusku. Z kolei „zielona kubatura” wzniesienia stanowiła odtań malowniczą wyspę pośród rozległych pól i łąk. Sama budowla pałacu została widokowo powiązana z główną siedzibą rodu – Owińskami. Stojąc na tarasie od południowej strony pałacu, można było objąć wzrokiem rozległy ogród użytkowy (winnicę) oraz znajdujący się niedaleko zbiornik wodny. Punktem widokowym była również tzw. Góra Krzyżowa. Siedząc na ławce pod krzyżem, spoglądało się stąd w kierunku Warty i dalej na Górę Anny, po przeciwnej stronie rzeki, gdzie von Treskowowie wybudowali leśniczówkę.

Układ komunikacyjny

System drogowy na terenie parku jest bardzo bogaty. Na planie z 1890 roku wszystkie drogi mają tę samą szerokość, co świadczy o tym, że nadano im równorzędne znaczenie. Można obejść park dookoła, poruszając się wytyczoną na jego skraju alejką parkową. Stanowi ona rodzaj obwodnicy pełniącej głównie rolę widokową. Układ dróg

³ Fakt ten może być pośrednim dowodem na próbę utrzymania realizacji w duchu willi włoskich.

⁴ Została ona wybudowana najwcześniej w 1840 roku – taką datę noszą użyte do wzniesienia muru oporowego cegły.

w parku jest specyficzny ze względu na duże różnice wysokości występujące na jego terenie. Niemniej jednak daje się zauważyć tendencje do prowadzenia dróg w sposób dynamiczny, z charakterystycznymi dla Lennégo rozwidleniami i skrzyżowaniami. Większość zaplanowanych dróg ma przebieg zgodny z układem warstwic, zakłada więc spokojne pokonywanie różnic wysokości.

W rzeczywistości drogi zostały zhierarchizowane za pomocą odpowiednio kształtowanych nasadzeń. Alejowo posadzone drzewa podkreśliły znaczenie drogi trasowanej przez środek parku oraz wzdłuż południowego skraju. Alejki te zostały ze sobą powiązane drogami podrzędnymi, ułatwiającymi szybkie przemieszczenie się w pożądanym fragmencie założenia. Na przebiegu dróg znalazły się również koliste place – na planie z 1890 roku widoczne są tylko dwa, jednak w rzeczywistości do dziś czytelne są co najmniej trzy takie miejsca. Dwa z nich znalazły się na przebiegu głównej drogi prowadzącej do ruiny. Trzeci znalazł się za cmentarzem, na zakończeniu alejki bocznej. Wszystkie wyznaczają posadzone w okręgu lipy. Charakterystycznie została poprowadzona droga wznosząca się spiralnie na szczyt Góry Krzyżowej. Wszystkie drogi w parku są gruntowe.

Układ wodny

Na terenie założenia, w południowej i południowo-wschodniej jego części, zlokalizowano trzy połączone ze sobą zbiorniki. Znajdują się one na różnych wysokościach. Z owalnego stawu niedaleko pałacu wypływa niewielki strumyk, który zmierza do jednego z dwóch niemal kwadratowych zbiorników usytuowanych poniżej. Oddzielone są one od siebie groblą, która prowadzi na Górę Krzyżową. Ponad lustro wody wschodniej sadzawki wystaje malownicza wyspa.

Brzegi zbiorników są łagodne, a woda odpływa z nich rowem w kierunku Warty. W niektórych latach występują problemy z niedoborem (aż do całkowitego niemal wyschnięcia) lub nadmiarem wody (podtopienie całej południowo-wschodniej części parku, co uniemożliwia dostęp do Góry Krzyżowej).

Zadrzewienia

Na terenie parku występuje 29 gatunków drzew (KUJAWA i KOCIAŁKOWSKI 1989), z czego 26 to gatunki liściaste i trzy – gatunki iglaste (tab. 1). W podszycie spotyka się oprócz podrostu drzew liczne gatunki krzewów (tab. 2).

W porównaniu z danymi z wcześniejszych opracowań stwierdzono, że drzewostan parku został znacznie uszczuplony. Na początku XX wieku wzmiankowano w literaturze np. obecność jodeł w pobliżu cmentarza (KUSCHEL 1909), po których dziś nie ma już śladu. Jeszcze w 1975 roku (KUJAWA i KOCIAŁKOWSKI 1989) rosło na terenie założenia znacznie więcej sosny pospolitej, modrzewia europejskiego, wiązu polnego, buka pospolitego, a także świerka pospolitego (obecnie nie ma ani jednego egzemplarza). Trzon zadrzewienia stanowią gatunki rodzime. Z obcych występują jedynie: robinia biała (w dużej ilości), platan klonolistny, kasztanowiec pospolity, orzech włoski, sosna czarna i dąb czerwony.

Większość drzew nie uzyskała charakterystycznego dla swojego gatunku pokroju ze względu na wzrost w dużym zagęszczeniu i brak bieżącej pielęgnacji. Tylko egzemplarze zlokalizowane na obrzeżach wytworzyły zwarte, szerokie korony.

Tabela 1. Porównanie składu gatunkowego drzewostanu występującego na terenie parku pałacowego w Radojewie z wykazami drzew w parkach projektowanych przez Lennégo

Table 1. A comparison of the tree stand composition located in the area of palace park in Radojewo to the lists of trees in parks designed by Lenné

Gatunek drzewa zinwentaryzowany na terenie parku w Radojewie	Udział gatunku w ogólnej liczbie drzew (%)	Liczba drzew w wieku szacowanym na ponad 100 lat	Gatunki projektowane przez Lennégo w innych założeniach ogrodowych
1	2	3	4
<i>Acer campestre</i> L. (klon polny)	0,03	–	+
<i>Acer platanoides</i> L. (klon pospolity)	14,13	6	+
<i>Acer pseudoplatanus</i> L. (klon jawor)	0,91	2	+
<i>Acer pseudoplatanus</i> L. ‘Purpureum’ (klon jawor w odm. ‘Purpureum’)	0,38	–	(inna odmiana czerwono-listna klonu jaworu)
<i>Aesculus hippocastanum</i> L. (kasztanowiec pospolity)	1,44	–	+
<i>Alnus glutinosa</i> L. (olsza czarna)	1,03	–	+
			(jako <i>A. barbata</i>)
<i>Betula pendula</i> Roth (brzoza brodawkowata)	0,09	–	+
<i>Carpinus betulus</i> L. (grab pospolity)	2,26	1	+
<i>Corylus avellana</i> L. (leszczyna pospolita)	0,13	–	+
			(<i>Corylus</i> sp.)
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. (głóg jednoszyjkowy)	0,60	–	–
			(inny gatunek głogu)
<i>Fagus sylvatica</i> L. (buk pospolity)	0,13	–	(w odm. ‘Atropurpurea’ i ‘Pendula’)
<i>Fraxinus excelsior</i> L. (jesion wyniosły)	23,43	23	(w odm. ‘Pendula’)
<i>Juglans regia</i> L. (orzech włoski)	0,03	–	–
			(inne gatunki orzechów)
<i>Larix decidua</i> Mill. (modrzew europejski)	0,19	–	–
<i>Malus</i> sp. (jabłoń)	0,09	–	+
<i>Pinus nigra</i> J.F. Arnold (sosna czarna)	0,03	–	+
<i>Pinus sylvestris</i> L. (sosna pospolita)	0,22	–	+
			(<i>Pinus</i> sp.)
<i>Platanus × acerifolia</i> Willd. (platan klonolistny)	0,44	13	–
			(inny gatunek platana)
<i>Populus alba</i> L. (topola biała)	0,06	–	–
			(inne gatunki topoli)
<i>Prunus padus</i> L. (czeremcha pospolita)	0,19	–	–
			(inny gatunek czeremchy)

Tabela 1 – cd.

1	2	3	4
<i>Pyrus communis</i> L. (grusza pospolita)	0,50	–	+
<i>Quercus robur</i> L. (dąb szypułkowy)	28,48	87	+
			(też w odm. 'Fastigiata')
<i>Quercus rubra</i> L. (dąb czerwony)	0,03	–	+
<i>Robinia pseudoacacia</i> L. (robinia biała)	10,75	–	+
<i>Salix fragilis</i> L. (wierzba krucha)	0,38	–	–
			(inne gatunki wierzby)
<i>Sambucus nigra</i> L. (bez czarny)	0,03	–	–
<i>Tilia cordata</i> Mill. (lipa drobnolistna)	6,52	4	–
			(inne gatunki lipy)
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. (lipa szerokolistna)	4,92	1	–
			(inne gatunki lipy)
<i>Ulmus minor</i> Mill. emend. Richens. (wiąz polny)	2,51	–	–
			(inny gatunek wiązu)

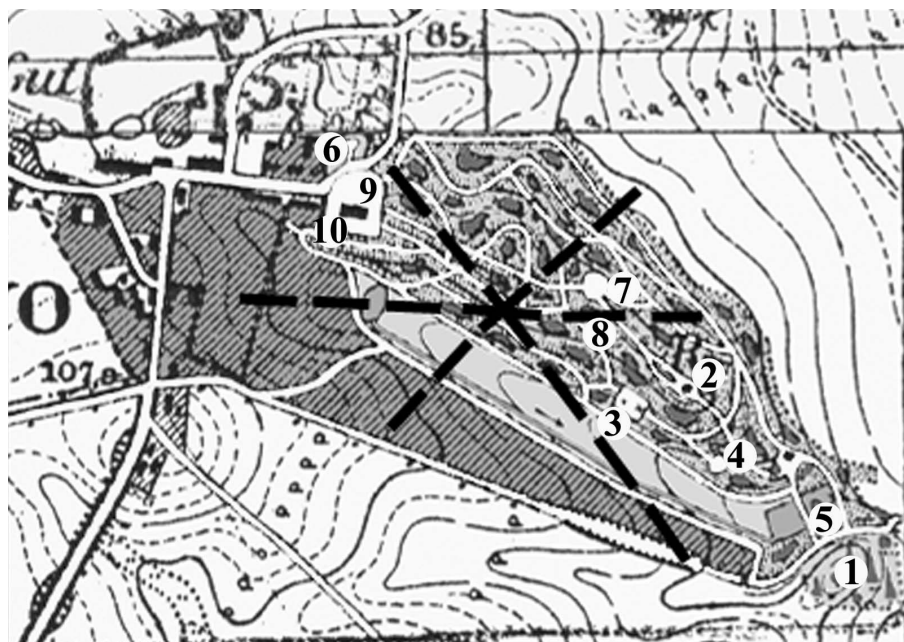
Tabela 2. Porównanie składu gatunkowego krzewów występujących na terenie parku pałacowego w Radojewie z wykazami krzewów w parkach projektowanych przez Lennégo

Table 2. A comparison of the shrub species composition located in the area of palace park in Radojewo to the lists of shrubs in parks designed by Lenné

Gatunek krzewu zinwentaryzowany na terenie parku w Radojewie	Gatunki projektowane przez Lennégo w innych założeniach ogrodowych
<i>Berberis vulgaris</i> L. (berberys zwyczajny)	–
<i>Cornus sanguinea</i> L. (dereń świdwa)	+
<i>Euonymus europaeus</i> L. (trzmielina pospolita)	–
	(inny gatunek trzmieliny)
<i>Lonicera xylosteum</i> L. (suchodrzew zwyczajny)	–
	(inny gatunek suchodrzewu)
<i>Philadelphus</i> sp. (jaśminowiec)	+
	(<i>Philadelphus coronarius</i>)
<i>Ribes alpinum</i> L. (porzeczka alpejska)	+
	(6 gatunków porzeczek)
<i>Symphoricarpos albus</i> L. (śnieguliczka biała)	–
<i>Syringa vulgaris</i> L. (lilak pospolity)	+
<i>Viburnum lantana</i> L. (kalina hordowina)	+

Charakterystyczne układy drzew pojawiają się w różnych częściach parku. Na obrzeżach dziedzica pałacowego rosną stare lipy drobnolistne i szerokolistne. W kilku miejscach zostały założone aleje – jesionowa wzdłuż południowej granicy parkowej, lipowa towarzyszy drodze środkowej, platanowa – znajduje się wzdłuż wschodniej granicy stawu dolnego. Ciekawym elementem są lipowe kręgi (z lipy drobnolistnej i szerokolistnej) na przebiegu ścieżek i na zakończeniu (w jednym przypadku).

Park w Radojewie znany był dawniej z rosnących w dużej ilości na wzniesieniach krzewów lilaków w różnych odmianach. Towarzyszyły one m.in. ścieżce łączącej winnicę i cmentarz. Pokażna ich grupa porastała również Górę Krzyżową – do dziś można tam spotkać egzemplarze tych roślin. Wokół stawów natomiast rosły głównie lipy. KUSCHEL (1909) podaje, że z Góry Zamkowej widać było „lipową katedrę” – krąg wspianych drzew, z wierzchołkami chylącymi się ku sobie. Prawdopodobnie chodziło o okrągły plac obsadzony lipami, zlokalizowany na zakończeniu alejki za cmentarzem (rys. 4). Z kolei ruina na szczycie wzniesienia została ustawiona pośród dorodnych modrzewi (KUSCHEL 1909).

Rys. 4. Plan parku w Radojewie: 1 – Góra Krzyżowa, 2 – Góra Zamkowa ze sztuczną ruiną (Otto Heinrichs Burg), 3 – cmentarz rodowy von Tresków, 4 – „lipowa katedra”, 5 – kaplica Jedenastu Braci, 6 – kaplica Matki Boskiej, 7 i 8 – kręgi lipowe, 9 – pałac, 10 – oranżeria. Przerywanymi kreskami zaznaczono układ dróg z początku XIX wieku (MEBTISCHBLATT 1890)

Fig. 4. Plan of the park in Radojewo: 1 – The Cross Hill, 2 – The Castle Hill with artificial ruins (Otto Heinrichs Burg), 3 – the ancestral graveyard of the von Treskow family, 4 – “the lime cathedral”, 5 – the chapel of Eleven Brothers, 6 – the chapel of Our Lady, 7 and 8 – rings of lime trees, 9 – the palace, 10 – the conservatory. The arrangement of the roads from the beginning of the 19th century is marked with dotted lines (MEBTISCHBLATT 1890)

Obecnie zadrzewienie parku reprezentuje różne generacje wiekowe, sporo jest wyrosniętego już samosiewu, który stopniowo zaciera kompozycję założenia. Część okazała na pewno pochodzi z okresu zakładania parku.

Architektura ogrodowa

Wśród wzmiankowanej w literaturze architektury wymienia się liczne budowle parkowe (KUSCHEL 1909), m.in. elementy i miejsca nie do końca zidentyfikowane (tab. 3).

Tabela 3. Zestawienie elementów architektury zachowanych i niezachowanych na terenie parku pałacowego w Radojewie

Table 3. A juxtaposition of the elements of architecture preserved and not preserved in the area of the palace park in Radojewo

Niezachowane elementy architektury ogrodowej	Zachowane elementy architektury ogrodowej
<ul style="list-style-type: none"> • Krzyż na Górze Krzyżowej • Altana u stóp sztucznej ruiny, z której roztaczał się widok na Owińska i Wartę • Tron wykonany z pnia i ustawiony w miejscu, z którego rozpościerał się widok na winnicę; towarzyszyła mu stara, ogromna sosna i dwa mniejsze siedzenia; wszystko było otoczone przez obszerny, kamienny krąg • Domek korowy – za cmentarzem, stąd zejście do stawów (być może to wspomnianą w innych miejscach pustelnia?) • Gotyckie okno w ścianie utkanej z zarośli; prowadziły do niego kamienne schody; stąd roztaczał się widok na Owińska • Góra Słońca pokryta krzewami bzu, stąd widok na Biały Zamek (Biedrusko) • Kaplica Jedenastu Braci podawana niekiedy jako pustelnia (prawdopodobne miejsce lokalizacji podano na planie – rys. 4) 	<ul style="list-style-type: none"> • Cmentarz rodowy z grobami rodziny von Treskowów. Nagrobki są proste, oznaczone tylko krzyżami i tablicami. Istnieje od 1818 roku. Klasycystyczne nagrobki z żelaza zostały ukradzione podczas wojny⁵. • Ruiny Zamku Otto Heinricha – budowla przetrwała szczątkowo. Na jednym ze wzgórz parku ustawiono romantyczną ruinę imitującą zniszczony gotycki zamek⁶. • Fragmenty podbudowy nieznanymi budowlami lub elementami w różnych częściach parku • Mur oranżerii

⁵ Informacja od dr. Rüdigera von Treskowa. (W posiadaniu potomków rodziny von Treskowów znajduje się podobno korespondencja między Lenné a blisko z nim zaprzyjaźnionym Carlem von Treskowem, który w latach 1806-1812 mieszkał w Owińskach).

⁶ W chłodnej wieży zamku znajdował się pokój ozdobionym herbami (H. W-R. „Ein Ausflug nach Radojewo”). Ruina ta powstała prawdopodobnie pod koniec lat czterdziestych XIX wieku, o czym świadczą użyte do jej budowy cegły z odcisniętymi datami 1842, 1843 i 1847. Budowla mogła jednak powstać także później, z cegieł pochodzących z lat wcześniejszych. Według informacji od dr. Rüdigera von Treskowa, najwyższe wzniesienie w parku zostało pomyślane pierwotnie jako platforma widokowa, na której miała stanąć herbaciarnia (możliwe jednak, że owa herbaciarnia stanęła w centrum wcześniejszej kompozycji barokowej). Jak twierdzi dr Rüdiger von Treskow, miejsce to lubiła szczególnie księżna Luiza Radziwiłł. Na jej cześć wzniesienie nazwano Górą Luizy (Luisenhöhe). Później wybudowano tu na granitowych blokach ruinę (na pruskiej mapie stolikowej została zaznaczona jako wieża widokowa). Ze szczytu rozciągał się wówczas rozległy widok na okolicę, dziś, niestety, przesłaniają go wierzchołki rozrośniętych drzew.

Podsumowanie

Na podstawie analiz można jednoznacznie stwierdzić, że kompozycja parkowa w Radojewie podlegała radykalnemu przekształceniu. Widoczny na planach z początku XIX wieku układ barokowy zmieniony został w krajobrazowy, którego podstawowy zarys przetrwał do naszych czasów. W stosunku do planu z 1890 roku zachował się jeszcze czytelny szkielet założenia – układ komunikacyjny i wodny. Większe straty poniosło wyposażenie obiektu (przetrwało w stadium szczytkowym, jeśli chodzi o budowle ogrodowe, i dość mocno zaniedbanym, jeśli chodzi o drzewostan). Ucierpiały również zaplanowane osie widokowe – dziś są praktycznie nieczytelne z powodu rozrostu drzew.

Kompozycja parku, układ komunikacyjny i wodny świadczą o dużej dojrzałości projektanta tego założenia. Fakt współpracy przy wielu realizacjach P.J. Lennégo z K.F. Schinkelem przemawia za uznaniem tego pierwszego za twórcę parku w Radojewie. Trudno stwierdzić z całą pewnością, że projektantem tego parku jest właśnie P.J. Lenné, można jednak wskazać cechy kompozycyjne wykazujące podobieństwo do rozwiązań stosowanych przez tego architekta krajobrazu:

- wykorzystanie istniejącej konfiguracji terenu,
- rozbudowane powiązania widokowe z obszaru parku na okolicę,
- układ komunikacyjny z charakterystycznymi rozwidleniami i skrzyżowaniami,
- zastosowanie kolistych placów i pierścieniowych nasadzeń na przebiegu dróg,
- tendencja do lokalnego osiowania kompozycji (podjazd, stawy, cmentarz),
- wprowadzenie układu wodnego (na wcześniejszych mapach – brak elementów wodnych),
- brak wydzielenia przestrzeni parkowej ogrodzeniem,
- nasadzenia alejowe wzdłuż dróg trasowanych swobodnie po łukach.

Literatura

- ATLAS DES REGIERUNGS-Bezierks Posen. 1834. Oryginał w skali 1 : 150 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].
- BÖRSCH-SUPAN E., OSTROWSKA-KĘBŁOWSKA Z., 2003. Die Provinzen Ost- und Westpreussen und Grossherzogtum. Karl Friedrich Schinkel Lebenswerk. Bd 28. Deutscher Kunstverlag München Berlin, München.
- GENERALSTABSKARTE. 1847-1863. Oryginał w skali 1 : 100 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].
- H. W-R. b.d. Ein Ausflug nach Radojewo. [Kserokopia pisanego gotykiem w języku niemieckim, trudnego dziś do identyfikacji, artykułu, udostępniona w korespondencji prywatnej przez potomków rodziny von Treskowów].
- KUJAWA S., KOCIAŁKOWSKI J., 1989. Radojewo – ewidencja parku pałacowego. Maszynopis. Wojewódzki Konserwator Zabytków, Poznań.
- KUSCHEL M., 1909. Ein Juwel der Ostmark. W: Aus dem Posener Lande. Red. P. Beer. Eulitz', Lissa: 460-463.
- MEBTISCHBLATT. 1890. Oryginał w skali 1 : 25 000. [Materiał kartograficzny z Pracowni Kartografii Biblioteki UAM w Poznaniu].

SOBKOWSKI W., PRYSZCZEWSKI A., 1992. Zespół folwarczny Poznań – Radojewo. Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa. Maszynopis. Miejski Konserwator Zabytków, Poznań.

STĘPKA B., 2005. Analiza działalności projektowej architekta krajobrazu Petera Josepha Lenné na ziemiach polskich w IX wieku. Maszynopis. Katedra Terenów Zieleni AR, Poznań.

STRZAŁKO M., 1991. Materiały do dziejów rezydencji w Polsce. Województwo poznańskie. T. 1. Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Warszawa.

THE PALACE PARK IN RADOJEWO – AN ATTEMPT TO FIND THE CHARACTERISTIC FEATURES OF LENNÉ’S WORK IN A GARDEN COMPOSITION

Summary. The aim of the study was to determine the similarities and differences in shaping the composition of the park in Radojewo and other garden establishments designed by Peter Joseph Lenné. Having analysed numerous projects of that well-known landscape architect, repetitive patterns and schemes that appear in his output have been found. Then the composition and structural features of the park have been compared with the previously obtained results. On the basis of the performed research it cannot be explicitly stated that P.J. Lenné did design the park in Radojewo. However, it is possible to identify the composition features showing a strong resemblance to the arrangements made by that landscape designer.

Key words: Peter Joseph Lenné, a landscaped park, Radojewo, a historic garden, revalorisation

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Bożena Łukasik, Katedra Terenów Zieleni, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: ktzstep@up.poznan.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:

11.03.2010

Do cytowania – For citation:

*Łukasik B., Targońska A., 2010. Park pałacowy w Radojewie – próba odnalezienia w kompozycji ogrodowej charakterystycznych cech twórczości P.J. Lennégo. *Nauka Przym. Technol.* 4, 3, #35.*